

THE UNIVERSITY OF FIJI

Centre for Indigenous Studies (CIS)

FIJ 203: Speaking, Reading, & Writing Fijian 2

FINAL Examination – SEMESTER 2, 2011

Time Allowed: 3 hours (10 minutes for reading)

Gauna Yalataki : 3 na auwa

Levu ni maka : 60

Levu ni pasede : 40%

Nomu naba :

DUSIDUSI

1. Vola taumada na yacamu ruarua kei na nomu naba ena vanua sa lala toka e cake oqo ka vaka kina ena itutu imatau ni veva kece ni saumi taro o vakayagataka.
2. Wilika vakavinaka na taro kece ni bera ni o sauma ena drauniveva sa veisoliyaki yani.
3. E walu (8) taucoko na taro ka vakarautaki tu, ia mo sauma ga e ono (6) na taro
4. E tini taucoko na maka ena veitaro yadudua.
5. Vola na isaunitaro ena drauniveva sa veisoliyaki yani
6. Vakabira vata na nomu ivolanisaunitaro kei na ivolanitaro oqo ni sa cava na veitarogi.

IMATAI NI TARO: NA VAKACACALI

(10 na maka)

E ra sa volai toka e ra eso na ulutaga ka ra gacagaca bibi ni kena vakarautaki e dua na cakacaka ni vakacacali me vaka na italanoa volai, talanoa dewagusu, serekali kei na vakatasuasua. **Digitaka e va mai vei ira na ulutaga oqori ka vakamacala vakavinaka sara ena kena ibalebale me vaka na veika o sa vulica ena kena vuli.**

Vakaveiwekanitaka na nomu ivakamacala ki na dua na ivola ni talanoa se serekali se vakatasuasua o sa wilika oti me kena ivakaraitaki ka me vakamatatataka na nomu ulutaga.

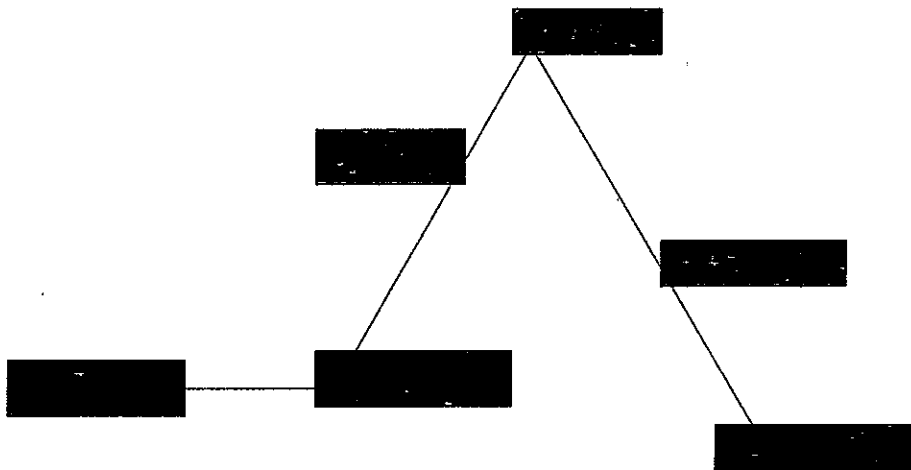
- a) na yavu ni talanoa (setting)
- b) na nona vakayatuyatu o daunitalanoa (style)
- c) ivakatakilakila e vakayagataki (symbol)
- d) ivakavuvuli se uto ni vakasama (theme)
- e) ira na vakaitavi ena italanoa (characters)
- f) veicoqacoqa e basika (conflict)
- g) suitu ni talanoa (plot)

IKARUA NI TARO : SUITU (PLOT) NI TALANOA

(10 na maka)

E sa ka bibi vei keda na dauwilivola me da vakamuria na veika e yaco ena suitu (plot) ni talanoa (mai na ivola eda wilika se mai na saraiyaloyalo se mai na dua na vakatasuasua eda sarava.) ni sa tauyavutaki oti koto me vaka e vakaraitaki toka ena iyaloyalo e ra

VEIKA E YACO ENA SUITU NI TALANOA NI SA TAUYAVUTAKI OTI

Vakamacalataka mada na veika e yaco ena suitu ni talanoa me tekivu mai ena kena yavu me yaco sara i na gauna e sa bunu kina.

IKATOLU NI TARO : NA VAKAYAGATAKI NI VOSA**(10 na maka)**

E duidui na vosa eda vakayagataka ni da veivosaki se da volavola ka vakatau vakalevu ena veika oqo :

- a) na vanua e vakayagataki kina na vosa (situation)
- b) o cei soti era na rogoca se wilika na vosa (hearers/readers)
- c) na ulutaga cava e da veivosakitaka tiko se vakayagataka tiko kina na vosa (topic)
- d) na gaunisala cava e vakadewataki tiko kina na vosa – vosa dewagusu, vosa volai se vosa vakatakilakila (medium – spoken, written, sign language)

Vakamacalataka mada na duidui e basika kei na kena ivakaraitaki ni duidui na vosa e vakayagataki vei iratou yadudua na va (4) na ulutaga mai cake.

IKAVA NI TARO : VOSA E MATANALEVU**(10 na maka)**

O iko na daireketa ni tabagone ena noda vanua ka tiko na nomu valenivolavola mai Suva ena Minisitiri ni tabagone. O sa sureti mo nodra vulagi dokai ka mo dolava tale ga na nodra rara ni qito vou na gone, itabagone kei ira tale ga na qase era dau tokona se taleitaka na qito ena vualiku kei Tailevu ena tauni o Korovou. E veitaudonui na soqo oqo kei na Siga ni Tabagone se National Youth Day.

Vola na nomu vosa ena soqo namaki oqo.

Nanuma era tiko tale ga ena soqo oqo eso na turaga ni vanua, eso na ivakalesilesi vakamatanitu ka vakauasivi o ira na itabagone kei na lewenivanua raraba.

IKALIMA NI TARO: SEREKALI**(10 na maka)**

E kaya e dua na daunivosa ni serekali sa ikoya na kena vakayatuyatutaki vakavosa na iyaloyalo ni dua na draki ni bula vakatamata.

Wilika mada vakavinaka e rua na serekali oqo ka qai sauma na taro e ra

- a) Vakamacalataka na duidui ena rawa ni laurai mai na serekali e rua (2 na maka)
- b) Vola mai e dua na ivakamacala ni ibalebale e rau dui vakadewataka (4 na maka)
- c) Vola mai e dua na ivakamacala me baleta na ivakavuvuli e rau dui vakadewataka tiko (4 na maka)

NA MANUMANU VUKA LAILAI

Na cava e kaya na manumanu vuka lailai
Mai na sova ka vakararai
Sa qai kaya sara vei tinana
Oi au meu sa vuka mada
Tei wawa mada vakalailai
Qai o vuka ena vica na siga ka lako mai
Me kaukauwa mada na tabam
Sa qai yaco na inaki ni lomamu

A cava e kaya na luve ni manumanu ?
Ena nona sa wawa toka vakabalavu
E raica na vuravura ena kena totoka
Na veikau ena kena drokadroka
Isa Nau, laivi au meu sa vuka
Na tabaqu sa kaukauwa
Mo sa tei vakacegu tale mada
Sa na qai rawa ni o vuka vakayawa

Na manumanu sa yavala
O tinana sa qai vakasalataka
Na vuravura e rui rabalevu sara
Vuqa na veika o na sota kaya
Eso e ca ka so e vinaka
Na matamu mo vakayagataka
Lako vata kei na nomu vakasama
Na meca mo matadeitaka

S.T. Bulicokocoko
Lotu Pasifika Productions

SA COKA NA MUAVESI

1. Cagi toka o vunivauvalavala
Sa tabalesi na taba ni baka
Na kida ni vanua mai liu sara
Vei iratou na kawa vaka – Tui Kaba
2. Na cagi ni ceva yautalatala
Naisogolaca sa qai lala
Uluinaceva sa lai tawa
Moce koto na gone turaga
3. Coka i wai na nodra muavesi
Mai Davetalevu me ia na reki
O ira na marama na vakatekiteki
Ni dua na siga ni veimeketi

4. Ratu Etuate sa qai vosa cake
Era sa daumaka tu na noda
Na yaca i Bau kau a cola
Sega sara niu vakacauoca
5. O ira na marama ra sauma sara
Tagane o iko se igone vinaka
O sa rawata nomu cakacaka
Me da mai tiko marau vata

(S Bulicokocoko)

IKAONO NI TARO: BULI SEREKALI

(10 na maka)

Vola mada e dua na serekali ka me vakayavutaki na kena uto ni vakasama ena dua ga vei iratou na vakasama e volai toka e ra. **Me lima na iyatu ka ono na qaqana**

a) veilomani kei na tiko sautu	b) veitawasei	c) veivakaduiduitaki
d) duavata	e) talairawarawa	f) talaidredre
g) veidomoni	h) loloma	i) rarawa/lomabibi

IKAVITU NI TARO: NA VAKATASUASUA

(10 na maka)

Wilika mada vakavinaka na ivakamacala ni dua na veitalanoa ka rau vakaitavi kina e dua na gonetagane kei na dua na goneyalewaa. **Vola mada na nodrau veivosaki (dialogue) me veiganiti ga kei na vanua e vakayacori kina kei na itovo ni yalo se rai ka vakauasivi na kena vakabasikataki na vakasama e rau veiwaseitaka tiko.**

SUA MALUA E DELA NI WAI

E rogo memela ka vakaciriloloma tu na ivakatagi. E vesuka sara ga na nodra vakasama na gonetagane kei na goneyalewa na kataremoremo ni cina duiroka ka kauta vakayawa sara tu ga na nodra vakanananu. E drodro vakawai tu mai na veimataqali vosa mai na gusudra na gunu yaqona ni valagi. E

ra kamoko ka mai veisuayaki tu yani vakamalua yarurua ena tamela ni vakatagi o ira na veitau. E curu maliwa tale tu ga yani na vosa ni wede, vosa ni veiba ka kena ilutua na vosa ni veitemaki.

E mokomokowaliliva tu na nodra sau kei na mama na goneyalewa, kuria tu yani na boivinaka ni nodra sede. E ra matasarasara na goneyalewa ena nodra vakadikevi ira toka na cauravou momoqaqa mata vinaka ka wananavu ni ra dui lave tu na medra wai ni marau. Ena dela gona ni mateni oya, e sa laki talaucaki rawa kina na vosa ni gagano nei gonetagane vei goneyalewa.

Vakacavara mada na veivosaki ogo me rawa ni buli kina e dua na vakatasuasua lekaleka. E sa tekivutaka tiko na veitalanoa o gonetagane ena vakabula.

Gonetagane : Ni sa bula vinaka se Bula vinaka .....

IKAWALU NI TARO: NA YACA ROGO KA KILAI

(10 na maka)

E tiko ena noda vanua ka vakakina mai vanua tani eso na yaca rogo ka kilai. Eda se vakananumi ira tiko ga ena gauna edaidai ena vuku ni veika cecere se vakasama era tutaka ka bulataka, na nodra cau ki na veivakatorocaketaki raraba ni noda vanua, noda matanitu se noda vuravura.

Digitaka e dua o nanuma ni vakamawe na veika e rau cakava ena nona dau vakavotuya na veika eso ka dodonu me da cavuikalawa kina.

Vakamacalataka sara vakavinaka na veika e kilai ka rogo kina.

Sa cava eke na veitarogi